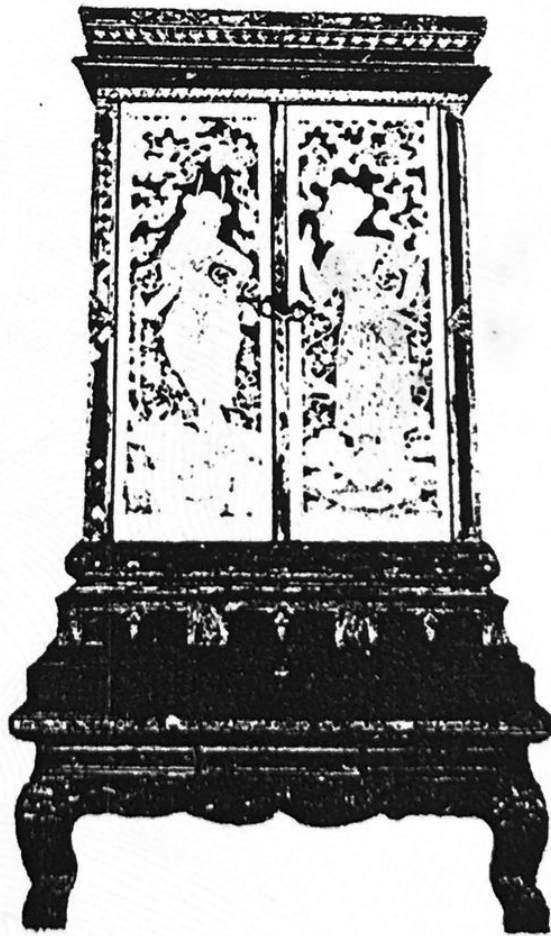

ประโยชน์ของ
พระไตรปิฎกฉบับคอมมิวนิสต์
(ฉบับย่อ)

โดย
พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต)

โครงการพัฒนาระบบคอมมิวนิสต์เพื่อการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหิดล

เรื่อง ข้าราชการ
รับเลขที่
วันที่ 22 ก.ค. 2537
ลงวันที่ 22 ก.ค. 2537

15 ๒๖๙
21 ก.ค. 2537
1๕๐๕
11-127

วัดพระพิเรนทร์ ถนนวรจักร กทม.

๑๕ กรกฎาคม ๒๕๓๑

เรื่อง ข้อเขียนเกี่ยวกับ ประโยชน์ของพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์

เจริญพร อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล

สิ่งที่ส่งมาด้วย ข้อเขียนเรื่อง "ประโยชน์ของพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์" ๑ ชุด

ตามที่มหาวิทยาลัยมหิดลได้จัดตั้ง "โครงการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อการศึกษาพระไตรปิฎกขึ้น ซึ่งเรียกให้เข้าใจง่าย ๆ ว่า พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ และสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้นำข้อมูลพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม บรรจุลงในคอมพิวเตอร์เสร็จสิ้น พร้อมทั้งได้พัฒนาโปรแกรม BUDSIR ไว้ใช้เรียกค้นข้อมูลดังกล่าวสำเร็จแล้วนั้น

อาคมภาพได้เห็นการทำงานของ BUDSIR ในการเรียกค้นข้อมูลพระไตรปิฎก มาเป็นระยะ ๆ ตามลำดับ ตามที่ ดร. ศุภชัย ตั้งวงศ์ศานต์ ผู้อำนวยการสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เอื้อเพื่อนำไปแสดงให้ดู เห็นว่าการทำงานของ BUDSIR ได้ผลดียิ่ง

เพื่อความชัดเจนเกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้รับจากพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ พร้อมด้วยโปรแกรม BUDSIR อาคมภาพจึงเขียนบทบรรยายไว้ ดังที่ได้นำส่งมาพร้อมนี้

ขอเจริญพร

พรเทพเวที

(พระเทพเวที)

ประโยชน์ของพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ (โครงการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์เพื่อการศึกษาพระไตรปิฎก) พร้อมด้วยโปรแกรมเรียกค้นข้อมูลจากคัมภีร์

(BUDSIR)

พระพุทธศาสนา คือ ศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นและทรง
ประทานคำสั่งสอนไว้เป็นหลัก ถ้าแปลอย่างง่ายที่สุด พระพุทธศาสนา
ก็คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน
ได้ตรัสว่า เมื่อพระองค์ล่วงลับไปแล้ว ธรรมวินัยที่พระองค์ทรงแสดงและ
บัญญัติไว้ จะเป็นศาสดาของชาวพุทธทั้งปวง ธรรมวินัย ก็รวมอยู่ใน
พุทธพจน์คือพระดำรัสของ พระพุทธเจ้า ที่นำสืบกันมาในพระไตรปิฎก
พุทธพจน์เท่าที่เรารู้ถึงได้ ก็คือคำสั่งสอนที่มีใน พระไตรปิฎก ธรรมวินัย
ที่เป็นศาสดาของชาวพุทธทั้งหมดจึงอยู่ในพระไตรปิฎก หมายความว่า
พระไตรปิฎกเป็นที่ประมวลไว้ซึ่งพระธรรมวินัยที่เป็นหลักการใหญ่ของพระ
พุทธศาสนา

ด้วยเหตุดังกล่าวมา พระไตรปิฎกจึงเป็นคัมภีร์สูงสุดของพระพุทธ
ศาสนา ถือว่า เป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานของคำสอน ความเชื่อถือ และ
การปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งที่มาต้นเดิมของคำสอน

ทั้งหมด เป็นมาตรฐานตรวจสอบความเชื่อถือและการปฏิบัติทุกอย่าง และเป็นหลักฐานอ้างอิงในการแสดงหรือยืนยันหลักการที่กล่าวว่าเป็นพระพุทธศาสนา ดังนั้น การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกจึงเป็นกิจสำคัญยิ่งของชาวพุทธ ถือว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา หรือ เป็นความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ถ้ายังมีการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกเพื่อนำไปใช้ปฏิบัติ พระพุทธศาสนาก็ยังดำรงอยู่ แต่ถ้าไม่มีการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกแม้จะมีการปฏิบัติ ก็จะไม่เป็นไปตามหลักการของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาก็ไม่ดำรงอยู่ คือ เสื่อมสูญไป

นอกจากพระธรรมวินัยแล้ว พระไตรปิฎกยังเป็นที่บันทึกลัทธิ ความเชื่อถือ ศาสนา ปรัชญา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เรื่องราวเหตุการณ์ และถิ่นฐานแคว้นต่างๆ ในยุคอดีตไว้เป็นอันมาก แม้คำสั่งสอนในพระธรรมวินัยเอง ก็เกี่ยวข้องกับวิชาการหลายสาขา เช่น จิตวิทยา กฎหมาย การปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ การแสวงหา และจัดการเกี่ยวกับโรคทรัพย์ เป็นต้น นอกจากนี้ เนื่องจากภาษาบาลีเป็นรากฐานสำคัญส่วนหนึ่งของภาษาไทย คำศัพท์จำนวนมากในภาษาไทย มาจากภาษาบาลี ในฐานะที่พระไตรปิฎกจารึกไว้เป็นภาษาบาลี และเป็นแหล่งเดิมแห่งคำศัพท์ภาษาบาลีที่นำมาใช้ในภาษาไทย การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกจึงมีอุปการะเป็นพิเศษแก่การศึกษาภาษาไทย กล่าวโดยย่อ การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกมีคุณค่าสำคัญไม่เฉพาะแต่ในการศึกษาพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่อ่านวยประโยชน์ในทางวิชาการด้านต่างๆ มากมาย เช่น ภาษาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา โบราณคดี รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ศีกษาศาสตร์

ศาสนา ปรัชญา และจิตวิทยา เป็นต้นด้วย

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่มีขนาดใหญ่โตมาก มีเนื้อหามากมายอย่างที่ท่านบรรยายไว้ว่า ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ฉบับพิมพ์อักษรไทยมีจำนวนถึง ๔๕ เล่ม นับได้เกือบ ๒๒,๐๐๐ หน้า หรือเป็นอักษรประมาณ ๒๔,๓๐๐,๐๐๐ ตัว การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกจึงเป็นเรื่องใหญ่และยากมาก มีแต่เพียงนักปราชญ์และผู้ศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังจำนวนน้อยเท่านั้นที่จะเข้าถึงพระไตรปิฎก ทำให้การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกจำกัดอยู่ในวงแคบอย่างยิ่ง ยิ่งกว่านั้น เนื่องจากระบบที่ช่วยการค้นคว้า เช่น ดัชนี ในพระไตรปิฎกที่ใช้กันอยู่ ยังบกพร่องมาก แม้แต่นักปราชญ์และนักค้นคว้าทั้งหลาย ก็ทำงานเกี่ยวกับพระไตรปิฎกอย่างไม่สะดวก สิ้นเปลืองเวลาและแรงงานเกินกว่าที่ควร โดยที่พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์หลักของพระพุทธ ศาสนาและเป็นแหล่งแห่งคำสอนดังกล่าวมาแล้ว ความจำกัดวงแคบและความไม่สะดวกในการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก จึงกลายเป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กับทั้งเปิดช่องให้ความเชื่อถือและการปฏิบัติต่างๆ ที่ผิดจากธรรมวินัยเกิดขึ้นและขยายตัวกว้างขวางออกไปโดยง่าย พร้อมกันนั้นก็ไม่ได้ก่อกูลต่อวงวิชาการด้านต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึงแล้วข้างต้น

เป็นที่น่ายินดีที่ มหาวิทยาลัยมหิดลได้จัดตั้ง “โครงการพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์” ขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๓๐ และ สำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโครงการนี้ ได้บรรจุข้อมูลพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ลงในคอมพิวเตอร์เรียบร้อยแล้ว พร้อมทั้งได้สร้าง

โปรแกรมสำหรับใช้ในการค้นข้อมูลนั้น เรียกว่า BUDSIR (BUDDhist Scripture Information Retrieval) สำเร็จแล้วเมื่อเดือน พฤษภาคม ๒๕๓๑ จึงจะทำให้การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้น เป็นไปได้โดยสะดวก รวดเร็ว ถูกต้อง แม่นยำ ได้ผลดี อีกทั้งเกื้อกูลต่อการทำงานอื่น ๆ เกี่ยวกับพระไตรปิฎกที่ยิ่งกว่าการศึกษา ค้นคว้าได้อีกหลายอย่าง

ประโยชน์ของการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกด้วยคอมพิวเตอร์ ที่มีมากมายหลายประการนั้น อาจประมวล สรุปได้ดังนี้

ก. งานสืบค้น

งานสืบค้นสำหรับพระไตรปิฎก ที่สามัญที่สุดคือ การค้นหาว่าพระสูตรชื่อนั้น ๆ เช่น มหาสติปัฏฐานสูตร จักกวัตติสูตร องคุลิมาลสูตร เป็นต้น หรือชาดกชื่อนั้น ๆ เช่น โสมทัตตชาดก วานรชาดก มโหสถชาดก มหาเวสสันดรชาดก เป็นต้น มาในพระไตรปิฎก เล่มใด ข้อไหน หน้าเท่าไร การค้นในลักษณะเช่นนี้เป็นของง่ายเกินไปสำหรับการค้นพระไตรปิฎกด้วยคอมพิวเตอร์หรือ BUDSIR เพราะ BUDSIR ค้นรายละเอียดได้ทุกอย่าง แม้แต่คำทุกคำโดยสรุป การสืบค้นโดยทั่วไปจะมีดังนี้

๑. ค้นคำ หรือศัพท์ ไม่ว่าจะเป็นคำศัพท์ทั่วไป หรือ ศัพท์ธรรม

- ผู้ศึกษาธรรมวินัย อาจค้นหาศัพท์ทางธรรมวินัย เช่น ปัญญา กรุณา สติ สมาธิ สีลอุปเสถ ธรรมกาย ปริยัตติ ปรมัตถ์ สามัคคี กุศล อกุศล บุญ บาป ทุจริต วัตร สมาทาน สังฆกรรม สังฆทาน อติเรกจิวร ปวารณา

กาลิก สันนิธิ จีวร เสนาสนะ ฯลฯ

- ผู้ศึกษาภาษาไทย ก็อาจค้นหาถ้อยคำที่นำมาใช้ในภาษาไทย เช่น อนุโลม ปฏิโลม ปฏิวัติ ปฏิรูป ปฏิภาค สังหาริมะ บัณฑิต สุจริต อุปมา ปริญาญา ชาติ ชีวิต อาวุธ ทายาท ทารก ธุระ สภา อดีต อนาคต ปัจจุบัน ธาตุ ราชทูต ราชทัณฑ์ สันติ ราชูปโภค ราชกกุธภัณฑ์ ราชบุตร ราชินี มเหสี ขายา ภคินี ไอรส รมณีย์ จตุจักร ฯลฯ

๒. **คำชื่อ หรืออสาธารณนาม** ไม่ว่าจะ เป็นชื่อบุคคล ชื่อสถานที่ ชื่อพระสูตร ชื่อชาดก และชื่อหมวดตอนต่าง ๆ ของคัมภีร์ หรือชื่อเฉพาะใด ๆ ก็ตาม เช่น อานนุท ลุมพินี สาริปุตต อนุรุทธ ยโสธรา ปฎาจารย์ อาภัสสรวิ มกช กนุชาร อุชเชณี อจิรวดี กปิลวตถุ กิษฌกุฎ พาราณสี ชีวก เทวทตต เวสาลี สุวณฺณภูมิ สิริมา เวพูนฺน เซตวน ลิจฺฉวี สุมนา กปิชาตก เทวิชฺชสุตต ราชวคฺค ฯลฯ

๓. **คำวลี และประโยคสำนวนแบบ** อันเป็นกลุ่มคำสั้น ๆ อาจจะเป็นคำหรือศัพท์ที่มา ด้วยกันเป็นชุด ซึ่งเป็นประโยชน์มากทั้งสำหรับนักศึกษา ธรรมวินัยและสำหรับนักไวยากรณ์ หรือ นักภาษาศาสตร์ทั่วไป ในการหุหลักฐาน ตัวอย่าง เทียบเคียง วิเคราะห์หาความหมายที่แท้จริง ตลอดจน ความเป็นมา และศึกษาวิธีใช้เป็นต้น เช่น อิธ วา หุํ วา, ปริมุขํ สติ ปฏฺขเปติ, อจฺเจจฺฉนิ ตณฺหํ วิวตฺตยิ สณฺญญฺชนํ, อาตุ มาริ มาตุ มาริ, มาโร ปาปิมา, กจฺจิกิภฺขเว ชมนิยํ กจฺจียาปนิยํ, กายนฺตฺถกิภฺขเวเอตฺรหิ

กถาย สนฺนิสิณฺหา สนฺนิปติตา ฯลฯ

๔. **คั่นข้อความ** ซึ่งอาจเป็นข้อความยาว ๆ หลายประโยค หลายบรรทัด หรือคาถาภาษิตต่าง ๆ ที่นำมาอ้างในการเทศนาสั่งสอน เป็นต้น เช่น อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ, สพฺพปาปสฺส อภฺรณํ, นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา, ปมาโท มจฺจุโน ปทํ, วนฺทโก ปฏฺิวทฺทณํ, สจฺจํ เว อมตา วาจา, ฌมฺมจาริ สฺขํ เสติ, อวิชฺชา ปรมํ มลฺลํ, ฯลฯ

๕. **คั่นบทสวด หลักธรรม หลักวินัยต่าง ๆ** นักศึกษา หรือพุทธศาสนิกชนทั่วไป อาจต้องการทราบว่า บทสวดมนต์บทนั้นบทนี้ แม้แต่บทที่ง่ายที่สุดและใช้กันอยู่เป็นประจำ เช่น นโม ตสฺส..., พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ, อิติปิ โสภคฺวา... มีมาในพระไตรปิฎกหรือไม่ ถ้ามี อยู่ ณ ที่ใด เกิดขึ้นมาอย่างไร ใครกล่าวขึ้น ถ้าถูกตัดตอนออกมา ความเต็มว่าอย่างไร หลักธรรมต่าง ๆ ที่เรียน - สอน - ปฏิบัติกันอยู่ในหมู่ชาวพุทธหรือในทางจริยธรรมทั่วไป เช่น กตัญญูกตเวทิตา เบญจศีล อบายมุข พรหมวิหาร ๔ สติปัฏฐาน ๔ มีมาในพระไตรปิฎกที่ไหนบ้าง ท่านสอนไว้อย่างไร หลักวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ที่เรียกว่าสิกขาบทต่างๆ เช่น ภิกษุดื่มสุราฉันอาหาร กลางคืน เอาโต๊ะเก้าอี้ของส่วนรวมออกไปใช้แล้วไม่เก็บงำ ฯลฯ เป็นความผิดสถานใด ข้อไหน เหตุใดจึงบัญญัติให้เป็นความผิด มีรายละเอียดว่า อย่างไร การบวชนาค (บรรพชา อุปสมบท) การทอดกฐิน มีความเป็นมาอย่างไร ฯลฯ (ข้อนี้อาศัยการค้นตามหลักข้อ ๑-๒-๓ นั้นเอง แต่มักซับซ้อนกว่าและอาจต้องใช้ผสมกันทั้ง ๓ ข้อ)

การค้นคำ ศัพท์ วลี หรือข้อความ ด้วย BUDSIR จะให้ได้ราย

ละเอียดที่เกี่ยวข้อง ทุกอย่าง เกินวิสัยที่การสืบค้นตามปกติจะทำได้ และ
สำหรับสิ่งที่การค้นตามปกติใช้เวลาอย่างมากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งอาจเกินเดือน
เกินปี BUDSIR ก็บอกได้ภายในเวลารวดเร็วชั่ววินาที รายละเอียดที่
BUDSIR บอกตามปกติ ได้แก่

- ก. แสดงจำนวนครั้งทั้งหมดที่คำหรือข้อความนั้นปรากฏใน
พระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม เช่น ค้น “อานนุท” จะบอก
ทันทีในวินาทีเดียวว่า ปรากฏในพระไตรปิฎก ๑,๙๖๖ ครั้ง
- ข. แสดงบัญชีพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ตามลำดับว่า เล่มใด
มีคำหรือข้อความนั้นปรากฏกี่ครั้ง
- ค. แสดงบัญชีเฉพาะในเล่มหนึ่งๆ ว่า ในเล่มนั้น คำหรือ
ข้อความนั้น ปรากฏที่ข้อไหน หน้าใดบ้าง ตามลำดับ
จนจบเล่ม
- ง. แสดงคำหรือข้อความนั้น ให้เห็นตามที่ปรากฏอยู่ในหน้า
หนังสือจริงๆ สุดแต่จะเลือกให้แสดงที่หน้าใด โดยมี
แถบไฟสีเขียวส่องคำหรือข้อความนั้นให้เด่นชัดขึ้นเป็น
พิเศษด้วย

ในประเทศอังกฤษ สมาคมบาลีปกรณ์ (Pali Text Society)
ได้เพียรพยายามทำหนังสือ สำคัญสำหรับใช้ค้นถ้อยคำและเรื่องราวใน
พระไตรปิฎก ที่เรียกว่า Tipitakam Concordance มาเป็นเวลานาน
เริ่มแต่ พ.ศ. ๒๔๙๕ ถึงบัดนี้ เป็นเวลา ๓๖ ปี เสร็จไปแล้วเป็นหน้า
หนังสือขนาดใหญ่ประมาณ ๑,๓๐๐ หน้า ก็ยังไม่จบ ถึงเพียงอักษร ๗ แห่งเมื่อ

มีพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์นี้ ก็เท่ากับมีหนังสือคัมภีร์นั้นอยู่ในตัวอย่าง
จบสิ้นสมบูรณ์แล้วในทันที

ข. งานตรวจสอบ

๑. ตรวจสอบการอ้างอิงภายนอก

- ก) ตรวจสอบคำหรือข้อความที่มีผู้ยกขึ้นอ้างว่าพระพุทธรเจ้า
ตรัสไว้ หรือมีมาในพระไตรปิฎก ว่ามีจริงอย่างไรที่อ้าง
หรือไม่
- ข) ตรวจสอบหลักฐานที่มาที่อ้างนั้นว่า ถูกต้องตรงตาม
ตำแหน่งที่เป็นจริงหรือไม่ เพื่อยืนยันหรือเพื่อจะได้แก้ไข
ให้ถูกต้อง
- ค) ตรวจสอบคำและข้อความที่อ้างนั้นว่า ถูกต้องครบถ้วน
บริบูรณ์หรือไม่ เพื่อยืนยันหรือเพื่อจะได้แก้ไขให้ถูกต้อง

๒. ตรวจสอบเนื้อหาภายใน

- ก) ตรวจสอบคำหรือศัพท์เดียวกัน ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
หลายแห่ง ต่างเล่ม ต่างที่กันว่า ลงตัวเป็นอย่างไรเดียวกัน
หรือไม่ เช่น ในพระไตรปิฎกบางเล่มพบคำว่า จาตุ-
มหาราชิกา แต่คำเดียวกันนี้ ในเล่มอื่นเป็น จาตุมุมา
ราชิกา, ในพระไตรปิฎก บางเล่ม พบคำว่า เวสสุวรรณ
แต่คำเดียวกันนี้ ในเล่มอื่นเป็น เวสสุวรรณโณ
- ข) ตรวจสอบข้อความเดียวกัน ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกต่าง
เล่ม ต่างที่กันว่า ลงกันสอดคล้องเป็นอย่างไรกันหรือ

ไม่ การตรวจสอบในข้อนี้ มีความสำคัญมาก เพราะเนื้อ
ความในพระไตรปิฎกมีซ้ำกันมากมายหลายแห่ง พระสูตร
เดียวกันมาในพระไตรปิฎกต่างแห่งกันก็หลายสูตร ข้อ
ความเดียวกัน ทั้งตอนบ้าง ทั้งข้อบ้าง อาจมาในพระ
ไตรปิฎกต่างแห่งกันหลาย ๆ ที่ และในหลายกรณี จะมี
รายละเอียดผิดแผกกันไป มากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งอาจเกิด
จากการทรงจำหรือคัดลอกต่อกันมาผิดเพี้ยนไป

การตรวจสอบหลักฐานในข้อ ๒. นี้ ให้ครบถ้วน จะช่วยให้มีการ
พิจารณาเทียบเคียงและวิเคราะห์ด้วยความรอบคอบ ทำให้วินิจฉัยด้วย
ความมั่นใจมากขึ้นว่า ที่ถูกต้องจะเป็นอย่างไร การตรวจสอบในกรณี
เช่นนี้ มีประโยชน์มากเป็นพิเศษในงานสังคายนาตรวจชำระพระไตรปิฎก
ทำให้การตรวจสอบหลักฐานครบถ้วนบริบูรณ์ทั่วทุกแห่งที่มีคำหรือข้อความ
หรือเนื้อหาอย่างนั้นไม่ตกหล่น ต่างจากการตรวจสอบด้วยตา - มือ - และ
ความจำ ซึ่งจะมีการตกหล่น ไม่ครบถ้วนไม่ทั่วถึงอยู่เสมอ

๓. ตรวจสอบความหมาย ไม่ว่าจะป็นนักศึกษาระรมวินัย
นักศึกษารภาษาบาลี หรือ นักศึกษาภาษาไทยก็ตาม จะพบปัญหาเกี่ยว
กับความหมายของถ้อยคำอยู่เสมอ ในกรณีอย่างนี้ BUDSIR ของพระไตร
ปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ จะช่วยงานเกี่ยวกับการตรวจสอบความหมายได้ทุก
แง่ทุกมุม โดยไม่มีการตกหล่นเลย เช่น

- ก) ตรวจสอบว่า ความหมายที่เข้าใจหรือที่ใช้อยู่ (และแม้
แต่ความหมายที่แสดงไว้ในพจนานุกรม) ถูกต้องตรงตาม

ความหมายที่แท้จริงที่ท่านใช้อยู่แต่เดิมหรือไม่

- ข) ตรวจสอบว่า ความหมายของถ้อยคำหนึ่ง ๆ ซึ่งมักมีได้หลายนัยนั้น ได้นำมาแสดงครบถ้วนแล้วทุกนัยหรือไม่ มีนัยอื่นอีกหรือไม่ ซึ่งต่างจากที่เรารู้หรือเข้าใจอยู่แล้วหรือ ว่า ความหมายนัยหนึ่งที่คนอื่นอ้างขึ้นมา มีจริงหรือไม่
- ค) ตรวจสอบว่าความหมายนัยต่าง ๆ ของถ้อยคำนั้น ๆ แต่ละอย่าง ๆ ใช้ในข้อความแวดล้อม หรือบริบทที่ทั่วไปหรือเฉพาะอย่างไร เช่น ฉันทะ ในคำว่ามอบฉันทะ ฉันทะ อย่างในอิทธิบาท ฉันทะ อย่างในกามฉันทะ, วร (พร) ที่แปลว่า ประเสริฐหรือดีเลิศบ้าง สิ่งที่อำนาจให้บ้าง เป็นต้น
- ง) ตรวจสอบว่า ความหมายของศัพท์บางศัพท์หรือถ้อยคำบางคำที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะในภาษาไทย ได้เพี้ยนหรือคลาดเคลื่อนไปจากความหมายเดิมอย่างไร มีเค้าหรือร่องรอยเดิมอย่างไร หรือเป็นการเน้นเสียงหนักไปข้างไหน ซึ่งจะเป็นประโยชน์มากในการศึกษาวิวัฒนาการของภาษา ความคิด ความเชื่อถือ วัฒนธรรม และปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คำว่า มานะ วาสนา บารมี สมมติ จุติ สัญญา เวทนา วิญญาณ อิจจา อธิฏฐาน ภาวนา บริกรรม นิทาน เป็นต้น
- จ) สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาค้นคว้าให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป การตรวจสอบความหมายในพระไตรปิฎกได้สะดวก ก็ทำให้

สามารถตรวจสอบค้นคว้า คำอธิบายขยายความในคัมภีร์
ชั้นรองลงไป เริ่มแต่อรรถกถา พลยสะดวกไปด้วย
เพราะเมื่อทราบตำแหน่งของคำนั้น ๆ ในพระไตรปิฎกแล้ว
ก็ย่อมทราบได้ว่า จะค้นหาคำของอรรถกถาได้ ณ ที่ใด
ดังนั้น การตรวจสอบความหมายด้วย BUDSIR จึงเป็น
การเข้าถึงจุดเริ่มต้น หรือแหล่งเดิมที่ตรงแท้ ซึ่งจะช่วย
โยงสู่แหล่งตรวจสอบระดับต่อ ๆ ไปอย่างถูกต้องตลอดสาย

๔. ตรวจสอบความเชื่อถือและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่อ้างว่าเป็นหลัก
ในพระพุทธศาสนา ว่าเป็นจริงตามที่อ้างหรือไม่ การตรวจสอบในข้อนี้
มีความซับซ้อนกว่าในสองข้อก่อน เพราะในหลายกรณีไม่อาจตรวจสอบ
ด้วยข้อความในพระไตรปิฎกเฉพาะแห่งเฉพาะที่ หรือแม้แต่เฉพาะเรื่อง
โดยตรง ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญที่จะสัมพันธ์เชื่อมโยงข้อมูลและ
หลักการต่าง ๆ ด้วย การตรวจสอบในข้อนี้จึงเป็นงานในระดับของผู้รู้ ผู้
ชำนาญหรือ นักปราชญ์ ซึ่งท่านเหล่านั้นจะอาศัยความชำนาญของตน
เป็นพื้นฐานในการที่จะใช้ BUDSIR เป็นเครื่องช่วยให้งานตรวจสอบมี
ความสะดวก สมบูรณ์และแม่นยำชัดเจนยิ่งขึ้น

ค. งานประมวล โดยเฉพาะการจัดทำพจนานุกรม และสารานุกรม

๑. คำศัพท์ภาษาบาลี ศัพท์วิชาการพระพุทธศาสนา และชื่อ
เฉพาะต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกมีจำนวนมากมายอย่างยิ่ง ไม่เคยมีผู้ใดได้เก็บ
รวบรวมไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ หนังสืออภิธานศัพท์ พจนานุกรม และ
สารานุกรม เท่าที่เคยมีผู้จัดทำกันมา ก็ยังไม่มีฉบับใดครบถ้วนสมบูรณ์

ถ้าจะใช้แรงคนเก็บรวบรวมคำศัพท์เหล่านี้ แม้จะใช้เวลาแรมปี ก็ยากที่จะทำได้สำเร็จ และคาดหมายได้ว่า จะต้องมีความผิดพลาดตกหล่นมิใช่น้อย แต่พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์สามารถประมวลคำศัพท์เหล่านั้นทั้งหมดได้ อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ไม่ให้ตกหล่นเลย พร้อมทั้งจะนำไปใช้เป็นบทตั้งและคำประกอบในการจัดทำพจนานุกรม และสารานุกรม เป็นต้น ได้ตามต้องการในทันที

๒. การจัดทำหนังสือประเภทพจนานุกรม และสารานุกรม จะต้องเรียงลำดับคำศัพท์ทั้งหมดตามลำดับอักษร ซึ่งเป็นงานใหญ่และหนักมาก ยิ่งเมื่อมาจัดทำกับพระไตรปิฎกที่เป็นคัมภีร์ใหญ่โตอย่างยิ่ง ก็ยากที่จะทำได้ครบถ้วน และโอกาสที่จะผิดพลาดตกหล่น เช่น เรียงลำดับสับกัน ก็มีได้บ่อยๆ แต่พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ได้ประมวลคำศัพท์ทั้งหมดในพระไตรปิฎก มาเรียงลำดับเป็นดัชนีไว้เรียบร้อยแล้ว โดยมีคำศัพท์ครบถ้วนไม่ตกหล่น และจัดลำดับอักษรไว้อย่างถูกต้องแม่นยำไม่มีการผิดพลาด จึงทำให้ผู้ที่จัดทำพจนานุกรมหรือสารานุกรม ตัดภาระและความยุ่งยากวุ่นวายของงานในขั้นตอนสำคัญนี้ไปได้ทั้งหมด สามารถทำงานขั้นเนื้อหาสาระต่อไปได้ทันที

๓. งานจัดทำหนังสือประเภทพจนานุกรมในขั้นต่อไป มีทั้งการสืบค้นและการตรวจสอบ ซึ่งสามารถใช้ BUDSIR ของพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์นี้ ทำงานให้ได้อย่างสะดวกและได้ผลดีดังกล่าวไว้แล้วในข้อ ก. และ ข.

กล่าวโดยสรุป นอกจากความสะดวกรวดเร็ว ถูกต้อง แม่นยำ

โดยทั่วไปแล้ว การใช้ BUDSIR ช่วยงานจัดทำพจนานุกรม มีประโยชน์ที่เป็นข้อพิเศษซึ่งควรเน้นไว้ดังนี้

- เก็บรวบรวมคำศัพท์ในพระไตรปิฎกได้ครบถ้วนสมบูรณ์
- เก็บความหมายนัยต่าง ๆ ได้ครบถ้วนสมบูรณ์
- หาดตัวอย่างมาแสดงได้ง่ายเท่าที่มีตามต้องการ
- แสดงหลักฐานที่มาได้บริบูรณ์
- แสดงการใช้จริงในคัมภีร์ให้เห็นได้ในทุกกรณีว่าศัพท์นั้น ๆ จะมีความหมายนัยนั้น ๆ ในบริบทเช่นใด
- ถ้าจะรวมคำศัพท์ที่มีความหมายพ้อง (synonym หรือ ไวยาจน์) และความหมายตรงข้าม (antonym) มาแสดงไว้ด้วย ก็ทำได้ง่ายขึ้น

การใช้งานในข้อ ค. นี้ เกือบทุกอย่างมากต่อการจัดทำพจนานุกรมภาษาไทย หรือปรับปรุง พจนานุกรมไทยที่มีอยู่แล้ว

ง. งานวิจัย และงานนิพนธ์

งานวิจัยและงานนิพนธ์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องหรือพาดพิงถึงพระพุทธศาสนา จะต้องยึดเอาพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานอ้างอิงขั้นต้น เพราะพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนาดังได้กล่าวแล้ว

การใช้ประโยชน์ในข้อนี้ ต้องอาศัยการรวบรวมวิเคราะห์และประสานเชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ เป็นอันมาก ซึ่งส่วนใหญ่จะสำเร็จได้ด้วยการใช้ BUDSIR ทำงานสืบค้น และงานตรวจสอบที่กล่าวแล้ว ในข้อ ก. และ ข. จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวซ้ำในที่นี้อีก

๑. งานวิจัย และงานนิพนธ์โดยทั่วไป อาจเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาโดยตรง กล่าวคือวิจัยเกี่ยวกับหลักธรรมหลักวินัย ก็ได้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชีวิตและสังคมในปัจจุบันก็ได้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิชาการด้านต่าง ๆ ก็ได้ เช่น หลักการเจริญสติปัฏฐาน วิปัสสนาตามพุทธประสงค์ ปัญหาเกี่ยวกับความดี - ความชั่ว สุขทุกข์ ตามนัยแห่งพุทธปรัชญา พระพุทธ ศาสนากับเศรษฐกิจ พุทธศาสนากับประชาธิปไตย พระพุทธ ศาสนากับจิตวิเคราะห์ เสรีภาพในทัศนะของพระพุทธศาสนา ศึกษาเปรียบเทียบพระพุทธศาสนากับปรัชญาภวนิยม อุดมรัฐตามแนวพุทธมตติ ครุในอุดมคติ วรรณคดีบาลีในภาษาไทย วัด วินัย และชีวิตไทย ฯลฯ งานวิจัยทำนองนี้ ได้มีผู้ทำกันมากในระดับบัณฑิตศึกษา ตลอดช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งผู้ทำวิจัยมัก ต้องประสบปัญหาและความเหนื่อยยากลำบากเป็นอันมากในการค้นคว้า รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล เพราะเข้าถึงพระไตรปิฎกที่เป็นแหล่งเดิมได้ยาก แต่เมื่อมีพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์แล้ว การทำงานวิจัยอย่างนี้จะสะดวกและง่ายขึ้นอย่างมากมาย

๒. งานนิพนธ์อีกอย่างหนึ่งที่มีคุณค่ามาก และได้มีนักปราชญ์บางท่านทำไว้บ้าง ทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ แต่ยังมีจำนวนน้อย เพราะในเวลาที่ผ่านมางานประเภทนี้ไม่มีอุปกรณ์ช่วย จึงต้องใช้ความรอบรู้ในพระไตรปิฎกอย่างกว้างขวางทั่วถึง และใช้ความเพียรพยายามมาก ได้แก่ การเก็บรวบรวมพุทธพจน์ และเรื่องราวในพระไตรปิฎกที่เกี่ยวกับบุคคล เรื่องราวหรือเนื้อหาสาระอย่างเดียวกัน นำมาจัดเรียงโยงต่อเข้าด้วยกัน โดยมีประเด็นความหรือสารัตถะหรือแนวโครงเรื่องอันหนึ่งอันเดียวเป็นแกนร้อยตรึงไว้ เช่น พุทธประวัติจากพระโอษฐ์, อริยสัจจากพระโอษฐ์,

ปฎิิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์ (ของ พุทธทาสภิกขุ); The Word of the Buddha (ของท่าน Nyanatiloka ชาวเยอรมัน); Some Sayings of the Buddha (ของ F.L. Woodward), The Life of the Buddha (ของท่าน Nanamoli ชาวอังกฤษ) เป็นต้น เมื่อมีพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ ก็จะสามารทใช้ BUDSIR ทำงานประเภทนี้ได้ด้วยความสะดวกและรวดเร็วเป็นอย่างยิ่ง แม้แต่การจัดทำพระไตรปิฎกฉบับเล็ก ซึ่งมีผู้จัดทำกันมานานแล้ว ก็มีทางที่จะสำเร็จเป็นจริงได้ง่ายขึ้นอีกมากมาย

จ. งานสังคายนาตรวจชำระพระไตรปิฎก

งานที่พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ช่วยได้มากที่สุดอย่างหนึ่งก็คือ การสังคายนาพระไตรปิฎก การสังคายนาในแง่ของการตรวจชำระคัมภีร์พระไตรปิฎกนี้ ก็มีงานพื้นฐานอยู่ ๒ ประการ เหมือนกับที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ งานสืบค้น และงานตรวจสอบ ซึ่งได้บรรยายไว้ในข้อ ก. และ ข.

ข้อดีเด่นพิเศษของพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ ในการช่วยงานตรวจชำระพระไตรปิฎก ก็คือ ในการตรวจชำระพระไตรปิฎกนั้น ความถูกต้อง แม่นยำ สอดคล้อง รอบคอบทั่วถึง และครบถ้วนสมบูรณ์ เป็นหัวใจของงาน ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญอย่างยิ่ง แต่ในการตรวจชำระที่ทำด้วยตาและมือคน แม้ว่าผู้รู้ที่ทำการสังคายนาจะมีความชำนาญและสามารถในการวินิจฉัย แต่ก็แทบเป็นการเหลือวิสัยที่จะตามหาตามแก้ถ้อยคำและข้อความต่าง ๆ ให้ลงตัวเป็นอันเดียวกันได้อย่างครบถ้วนทั่วถึง โดยไม่ตกหล่นเลย พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ซึ่งใช้ BUDSIR เป็นอุปกรณ์ นอกจากมีความรวดเร็วที่ประมาณไม่ได้แล้ว ยังมีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง

ในการทำงานให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ข้อนี้ ดังจะยกตัวอย่างงานที่ตามปกติทำได้ยากและสมบูรณ์ได้ยาก แต่กลายเป็นของง่ายและสมบูรณ์ได้ง่ายเมื่อทำด้วยพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ เช่น

- ทำดัชนีทุกประเภท ทั้งดัชนีเฉพาะแต่ละเล่ม และดัชนีรวมชุด ๔๕ เล่ม ได้ครบถ้วนบริบูรณ์ ไม่ตกหล่นเลย และทุกคำตรงตามลำดับอย่างแม่นยำ
- นำเอา คำศัพท์ ข้อความ และเรื่องราวคล้ายกันซึ่งปรากฏในที่หลายแห่ง มาให้พิจารณาเทียบเคียงได้ทันทีทันใด และอย่างครบถ้วนทุกแห่ง ช่วยให้การวินิจฉัยเป็นไปอย่างรอบคอบ
- เมื่อตกลงแก้ไขเปลี่ยนแปลงคำหรือความใด เป็นการแน่นอนแล้ว แก้เพียงคำเดียวที่เดียว แล้วสั่งให้เครื่องตามไปแก้เองในทุกแห่ง เท่าที่มีคำหรือความนั้นในพระไตรปิฎก ก็จะแก้ให้ลงเป็นอย่างเดียวกันทั่วทั้งหมด โดยไม่มีการตกหล่นเลยอย่างแน่นอนเด็ดขาด และภายในเวลานับเป็นวินาที ซึ่งถ้าทำด้วยตาและมือ แม้จะใช้เวลานานมากก็แทบเป็นการเหลือวิสัยที่จะเป็นไปได้
- การแก้ไข เปลี่ยนแปลง แทรกเพิ่ม ตัดทอน จัดวรรคตอน ขึ้นหัวข้อ ย่อหน้า เป็นต้น ทำได้ง่ายสะดวกตาย ไม่มีปัญหาที่เนื่องมาจากความตายตัวของหน้ากระดาษที่ใช้เขียน

ฯลฯ

โดยสรุป งานตรวจชำระพระไตรปิฎก จะประหยัดทั้งเวลา ทั้งทุน

และทั้งแรงงาน ให้สิ้นเปลืองน้อยลงกว่าการทำด้วยตาและมืออย่างประมาธ
มิได้

ฉ. งานศึกษาค้นคว้า วิจัย และนิพนธ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในระดับ นานาชาติ

ในยุคปัจจุบัน ชาวตะวันตกได้หันมาสนใจศึกษาพระพุทธศาสนา
กันมากขึ้น มีทั้งการศึกษาวิจัยและนิพนธ์เกี่ยวกับหลักธรรมต่าง ๆ โดยตรง
การบำเพ็ญสมาธิหรือเจริญจิตภาวนา และการนำแนวความคิดทางพระ
พุทธศาสนาไปประยุกต์ในวิชาการอื่น ๆ ตลอดจนการศึกษาภาษาบาลี
ในฐานะที่เป็นกุญแจไขสู่พระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งต้นเดิม
แห่งความรู้ในพระพุทธศาสนา มีทั้งการศึกษาริชัยอย่างอิสระ การศึกษา
วิจัยในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และงานของสถาบันหรือองค์กรทางวิทยาศาสตร์
และวัฒนธรรม หรือทางภาษาในบางประเทศ พระไตรปิฎกบาลีที่ชาว
ตะวันตกใช้เป็นหลักในการศึกษานั้น จัดพิมพ์ด้วยอักษรโรมัน (Romanized
Pali) แหล่งใหญ่ที่จัดพิมพ์พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมันนี้ ได้แก่ สมาคมบาลี
ปกรณ์ (Pali Text Society) ในประเทศอังกฤษ ซึ่งได้ตีพิมพ์พระไตรปิฎก
เกือบครบทั้งหมดมานานแล้ว พจนานุกรมภาษาบาลี และหนังสือค้นพระ
ไตรปิฎกที่ใช้กันเป็นหลักอยู่ในปัจจุบัน แม้แต่โดยนักปราชญ์ในประเทศไทย
ก็เป็นงานที่จัดทำและจัดพิมพ์โดยสมาคมบาลีปกรณ์นี้ ปัจจุบันนี้ได้มีบาง
บุคคลและบางสถาบัน คิดถึงการที่จะศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกด้วยคอม
พิวเตอร์กันบ้างแล้ว แต่ก็ยังอยู่ในระยะดำริหรือ ตระเตรียมการ ยังไม่มี
ประเทศอื่นใดทำงานก้าวนี้ได้สำเร็จ

พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์นี้ สามารถแปลงบาลีอักษรไทย เป็นบาลีอักษรโรมันได้ทุกแห่งทุกตอนตามปรารถนา ในเวลาอันรวดเร็ว เพียงด้วยการกดปุ่มอันเดียวเท่านั้นจึงนับว่าเป็นพระไตรปิฎกนานาชาติใน คอมพิวเตอร์ฉบับแรก โครงการนี้จึงเกี่ยวแก่การศึกษาพระพุทธรศาสนา และภาษาบาลีในระดับสากล ซึ่งวงการศึกษาศาสนาทั้งใน ประเทศตะวันออก เช่น ญี่ปุ่น ศรีลังกา พม่า อินเดีย และในประเทศ ตะวันตก เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมัน จะได้รับประโยชน์โดย ทั่วไป การที่มหาวิทยาลัยมหิดลจัดทำพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ขึ้นได้ สำเร็จเป็นครั้งแรกของโลกนี้ เท่ากับเป็นการประกาศและรักษาเกียรติคุณ ของประเทศไทยเอาไว้ได้ส่วนหนึ่ง สมกับฐานะที่ได้รับการเพ่งมองว่าเป็น ดินแดนที่มีพระพุทธรศาสนามุ่งเรืองที่สุดและเป็นศูนย์กลางการศึกษาศาสนา พุทธรศาสนา แต่ข้อสำคัญก็คือ ได้เป็นผู้อำนวยประโยชน์แก่วงการศึกษา พุทธรศาสนา และความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ อย่างกว้างขวางใน ระดับนานาชาติ

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๑